

СВІТОГЛЯДНЕ ОСЯГНЕННЯ НЕПРОМИНУЩОГО ДИВА: ФІЛОСОФСЬКІ РОЗМИСЛИ НАД «СПОГАДАМИ» МИКОЛИ РУДЕНКА

Володимир Шевчук

Національна академія статистики, обліку та аудиту

Ганна Шевчук

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Анотація:

У багатогранній духовній спадщині Миколи Руденка є ряд наукових праць, серед яких і філософські, що потребують ретельного дослідження. У них порушені як онтологічні й космологічні проблеми, так і проблеми духовного розвитку народу, його світоглядного зростання. У статті зроблено спробу аналізу наукового доробку М. Руденка в галузях філософії, космології, економії, культурології, а також висвітлених ним глобалізаційних проблем, що разом становлять філософсько-світоглядну цілісність. Виявлено оригінальний метод мислителя, побудований на ідеях В. Вернадського, за допомогою якого дослідник шукає «рятівне знання», на яке конкретно перетворюються теорії з різних наукових галузей. Стрижневим концептом філософії М. Руденка є «логос», який виступає у гностичному розумінні першоосновою буття. Іншим ключовим концептом є «енергія прогресу», яка утверджує ідею безсмертя та застерігає людство від загибелі.

Шевчук Володимир, Шевчук Анна. Мирозренческое постижение непреходящего чуда: философские размышления над «Воспоминаниями» Николая Руденко

Значительную часть многогранного духовного наследия Николая Руденко составляет ряд научных работ, в том числе и философских, которые нуждаются в тщательном исследовании. Они посвящены как онтологическим и космологическим проблемам, так и проблемам духовного развития народа, его мировоззренческому развитию и росту. В данной статье произведена попытка провести анализ философско-мирозренческой целостности, которая объединяет научный задел Н. Руденко в областях философии, космологии, экономики, культурологии, исследования проблем глобализации. Прослежен оригинальный метод мыслителя, построенный на идеях В. Вернадского, благодаря которому он ищет «спасительное знание», в которое превращаются конкретные теории из разных научных областей. Стрижневым концептом философии Н. Руденко является «логос», который выступает в гностическом понимании первоосновой бытия. Другим ключевым концептом выступает «энергия прогресса», которая утверждает бессмертие и предостерегает от гибели земное человечество.

Shevchuk Volodymyr, Shevchuk Hanna. Worldview understanding of the non-transitory wonder: Philosophical reflections on Mykola Rudenko's «Memoirs»

Considerable part of many-sided spiritual inheritance of Mykola Rudenko is represented by a range of the advanced studies, including philosophical, which require the careful research. They are devoted both to ontological and cosmological problems, as well as to the problems of spiritual development of people, their worldview development and growth. An attempt to conduct the analysis of the worldview and philosophical integrity which unites the scientific reserve of M. Rudenko in areas of philosophy, cosmology, economy, culture and globalization problems exploration is made in the article. The original method of the thinker, developed on the ideas of V. Vernadsky, due to which he searches the «saving knowledge» into which concrete theories from different scientific areas turn, is traced. The core concept of M. Rudenko's philosophy is «logos» which comes forward in the gnostic understanding of the life fundamental principle. Another key concept is the «energy of progress» which asserts immortality and cautions the earthly humanity against death.

Ключові слова:

філософія життя, метафізика, космологія, логос, енергія прогресу, субстанція.

философия жизни, метафизика, космология, логос, энергия прогресса, субстанция.

philosophy of life, metaphysics, cosmology, logos, energy of progress, substance.

*І люде темнії, незрячі,
Дива Господнії побачать
Т. Шевченко*

Український письменник Микола Руденко, відомий у світі своєю правозахисною діяльністю за радянських часів, був в'язнем сумління. Проте важливу частину його творчого доробку, духовної спадщини становлять наукові праці, зокрема філософські. Мислитель розробив оригінальну синтетичну філософську систему – самобутню філософію життя, яка об'єднує широке коло дискурсів: фізичного, космологічного, економічного, екологічного, культурологічного. Але цей потужний науково-філософський корпус знань сьогодні залишається практично не дослідженим і потребує систематичного вивчення. Найвідоміші спроби осмислення духовної спадщини М. Руденка пов'язані з іменами Є. Сверстюка [8] та В. Шевчука [10–13].

З огляду на сказане, постає необхідність виокремити основні аспекти духовної спадщини М. Руденка, визначити напрями її подальших досліджень. У нашій статті зосереджується увага на ключових складниках філософської системи видатного українського мислителя. Відправною точкою дослідження стали «Спогади» М. Руденка – фактично підсумковий твір, де систематизовано ідеї, що були викладені ним в окремих працях.

(1) Імплементованість «Спогадів» в інтелектуальну спадщину письменника, правозахисника та мислителя

Воістину діалектичним бачиться сьогодні Україна. Маємо розглядати його на світовому тлі, яким волею Історії час від часу стає планетарний

майдан. З одного боку, бачимо глибочинь парадоксальної невідповідності між існуючим принизливим станом суспільства та не задіяними, не розвіданими, навіть належно не осмисленими нашими потенційними спроможностями. Водночас осягаємо призначення України, її глобальну місію.

Вчасно налаштуватися на програму загальнолюдського розвитку. Визначити своє місце у світовому русі. Не схибити. Побачити напрям розвитку людства впродовж століть, тисячоліть і набагато далі. Такими є умови, що визначають культуротворчу місію українського народу, як її бачив Микола Руденко – письменник, дисидент радянської доби, філософ, економіст, багатогранна творча спадщина якого ще потребує ретельного дослідження.

Коли мислитель вів мову про «благословенний народ» і його призначення, він, без сумніву, мав на увазі насамперед Україну. Адже саме вона володіє більшістю названих передумов, серед яких є ті, котрих, крім неї, не має ніхто. Якраз вони призначені для вирішального історичного уроку, який нині названо глобалізацією. М. Руденко був переконаний, що від того, як складе Україна завершальний екзаме́н, до якого підходить людство, залежатиме подальша доля земної цивілізації, збуреної майданами, що не так давно поставали на Хрещатику, а сьогодні постають на площах десятків і сотень міст планети. Мислитель утверджував переконаність у тому, що Україна й українці впевнені як у власному призначенні, так і в отриманні рідкісного історичного шансу – не менш унікального, ніж ті, коли ми вже не раз заявляли про себе світові.

«А чи сучасний нині Микола Руденко, а якщо сучасний, то чому?», – запитував кілька років тому представник ЗМІ одного з авторів цих рядків. Водночас виникали питання: а ким він для нас залишається? У чому значущість його творчого доробку для нащадків? Вичерпні відповіді на порушені питання дають перевидані нещодавно «Спогади» М. Руденка, представлені на цього-річного Форумі видавців у Львові. Вони істотно збагачують українську мемуаристику, яка до цього не мала нічого подібного у своїх анналах. Книга ознайомлює читачів з унікальними надбаннями українського інтелектуала, земний шлях якого пронизаний вірою та дією в ім'я збереження та продовження найбільшого дива – життя.

Благословення й жахи цього найнеосяжнішого дива М. Руденко відчув, щойно побачив світ Божий, а надалі відчував упродовж усього свого стражденного життя. Відбулося це чи не в перші хвилини появи на світ, коли він накричав собі грижу біля материних грудей, бо в них не було молока [5, с. 308]. Він гостро відчував це й тоді, коли йому, семирічному, у жорстокій хлоп'ячій

бійці кинутий кимось камінь перебив зоровий нерв, відтак ліве око виявилось практично незрячим [5, с. 170]. І коли в перший рік війни розривна ворожа куля розтрощила таз, ушкодила хребет, а лікарі винесли суворий вердикт: довічне ліжко [5, с. 166, 171].

Читацькому загалу М. Руденко став відомим спочатку як талановитий поет, потім – прозаїк, твори якого знали не лише в Україні. Тодішній читач із цікавістю сприймав книжки, автор яких усіляко намагався виборсатися з прокрустового ложа соцреалізму, у якому опинявся тоді кожний письменник.

Після розвінчання культу Сталіна, у 1956 р. розпочалися болісні шукання того коріння, що породило сталінщину. М. Руденко знайшов це коріння. Воно було заховане у вченні Маркса – основоположника так званого наукового комунізму. І він порвав із марксизмом [5, с. 171]. У передмові до однієї з наукових праць М. Руденко згадує, як болісно відбувся цей процес у душі «вродженого марксиста», члена КПРС із 1941 року [5, с. 163]. Далі він зізнається, що «відриватися від правовірного марксизму було дуже боляче – так боляче, ніби з тебе здирають шкіру» [5, с. 212]. Він «мало не опинився в лікарні для божевільних. Урятувала професія – поетам і фантастам не заборонено фантазувати» [5, с. 172]. Втім, то був лише початок. За ним – концтабори, заслання, вимушена еміграція – розлука з рідною землею на півтора десятиліття.

Та саме цей хресний шлях дарував Україні й людству докорінно іншого М. Руденка, не схожого на того, що очолював київську письменницьку парторганізацію. Цей Руденко не просто виборсується з трясовини «правовірного марксизму», що засмоктувала, поглинала й ховала безліч життів і сподівань, а стає борцем. Його відрив від марксизму демонструє можливості конструктивного, а не руйнівного зламу особистості.

Ціною цього зламу сміливець стає, за його власним висловлюванням, «переконаним дисидентом» – спочатку членом Радянської групи «Міжнародної амністії», а згодом – засновником і головою Української групи сприяння виконанню Гельсінкських угод (Української гельсінкської групи) [6, с. 498, 504]. Водночас Провидіння дарує своєму обранцеві й вищий статус – в особі М. Руденка Україні й світу відкривається мислитель, причому мислитель від Бога, мислитель у кількох іпостасях.

Зі злиднів нужденного Донбасу, що змалечку позбавляли його шматка хліба, він, напівсирота, виходець із родини неписьменних, сягнув висот Парнасу, надалі впевнено йдучи переднім краєм здобутків загальнолюдського генія. Доробок Руденка-письменника (поета, прозаїка, драматурга, фантаста, публіциста) було відзначено

Державною премією ім. Тараса Шевченка, Міжнародною літературною премією ім. Володимира Винниченка, його включено до складу українського ПЕН-клубу.

За літературну та правозахисну діяльність М. Руденко удостоєний звання Героя України. Вагомість та оригінальність його внеску в науку засвідчують членство в Українській вільній академії наук (США) та премія Російської академії природничих наук. Дітищем інтелектуала на рідних теренах є Наукове товариство імені Сергія Подолинського, ініціатором створення та Почесним головою якого він став. І заповідав створення Інституту фізичної економії, правдивим подвижником якої був.

Нам випала честь спілкуватися та співпрацювати з ним, писати про надбання М. Руденка-економіста, робити спроби осягнення смислів його останніх есе, характеризувати інтелектуальну спадщину мислителя в енциклопедичних і довідкових виданнях [10–13]. Сподіваємося, ці розвідки стануть у пригоді фаховому загалу літературознавців, дослідників політичних, юридичних, історичних та інших аспектів національно-визвольного і правозахисного руху, а також економістів, філософів, космологів, представників природничих наук, які прагнуть осмислити внесок українського інтелектуала у скарбницю національної та світової культури, сукупність його світоглядних осягнень, найважливіші з яких винесені на суд сучасників і нащадків у сповіді Руденка-мемуариста.

Національно-культурну й загальнолюдську значущість «Спогадів», перевиданих у видавництві «КЛІО» (директор – В. Соловйова, упорядник – Р. Руденко), на нашу думку, слід осмислювати за класифікаційною моделлю, що дає змогу здійснити аналіз багатогранного Руденкового надбання, найсуттєвішими складниками якого є новаторські наукові праці, високохудожня проза й поезія, публіцистика та «Спогади».

Спираючись на цю модель, спадщину Руденка-економіста розглядаємо як певну цілісність, що охоплює: книгу нарисів із фізичної економії «Енергія прогресу»; роман-трактат «Формула Сонця», який належить до рідкісних у світовій художній літературі прикладів економічної прози, що розкриває сакральний зміст формули енергії прогресу, варіанти якої, наведені в зібранні наукових праць, є алгоритмами, що утверджують безсмертя людства або застерігають його від загибелі; поезію економіко-філософського змісту; мемуари, пронизані цим змістом; розвідку «Глобалізація і Україна», якій судилося стати економічним заповітом нашого сучасника, котрий заскочененому глобалізмом людству відкрив місію, що покладається на Україну.

Так само розглядаємо й набутки Руденка-філософа, до яких належать: наукова праця «Гносис і сучасність»; філософський роман «Орлова балка», удостоєний Державної премії України ім. Тараса Шевченка; «Метафізична поема», зміст якої розкриває вже сама назва, – поезія, що є віршованою формою викладення глибокого онтологічного змісту; пронизані життєвірною онтологією «Спогади»; есе «Не загубити ліхтарика», яке за змістом і назвою є філософським заповітом мислителя.

За цією ж моделлю характеризуємо доробок Руденка-космолога. Він охоплює: наукові праці «Альтернативна космологія» та «Архітектура Всесвіту»; роман «Сила Моносу», що є рідкісним у світовій белетристиці ілюструванням художньої прози космологічними формулами, за допомогою яких подається опис найбільшої та найменшої з наявних у Всесвіті величин; збірки поезій «Всесвіт у тобі» (яка є квінтесенцією філософського та політичного credo мислителя) та «Сто світил», космологічний зміст яких передають їх назви; пронизані космологічними ідеями мемуари; розвідку «На шляху до Світової Монади», яка є дороговказом загальнолюдському прогресу і якій судилося стати космологічним заповітом: ще не оприлюднивши праці, мислитель вийшов на свій останній шлях, аби вирушити ним у Вічність.

«Спогади», з одного боку, органічно імплементовані у творчу спадщину інтелектуала. З іншого, вони акумулюють у собі найсокровенніші аспекти творення поезії, прози, драматургії, фантастики, публіцистики, а також здобутки М. Руденка в царині філософії, космології та економії. У концентрованій формі «Спогади» віддзеркалюють справжнє багатство інтелектуальної спадщини нашого сучасника, унікальність якої полягає в тому, що її слід розглядати як цілісну світоглядну систему, подібну до систем, які за всю історію людства вдалося вибудувати хіба що десяткові геніїв. Мемуари є своєрідною «точкою опори», відштовхнувшись від якої, осягаємо глибинний зміст новаторського здобутку мислителя.

«Ключем» до осягнення цього змісту вважаємо назву «Найбільше диво – життя», яка не є ні випадковою, ні умисно риторичною. Як талановитий художник слова, М. Руденко у формі сповіді досяг ще однієї мети – майстерно втілив життєтвердну лінію красного письменства, яку понад чотири віки тому почав торувати ще В. Шекспір, мовивши знамените «То be or not to be». До того ж лейтмотив, закладений у назву книги, пронизує всю Руденкову світоглядну систему, а не лише його мемуари. Теза про життя на Землі, його збереження, відстоювання, продовження, що є провідною в доробку мислителя, слугує засобом подальшого «прокладання містків» до відкриття й осмислення глибинної сутності

поетичних і прозових творів, філософських, космологічних та економічних праць М. Руденка.

Життєтворний пантеїзм прочитується у багатьох поезіях М. Руденка. Поет переконаний, що утвердження життя має бути дієвим:

*«Життя – не сон,
А вічна дія.
І прийде зрештою воно,
Засяє сонцем серед поля
Те заповідане зерно,
З якого виростає воля»* [3, с. 305].

Життєствердність осмислення буття властива й віршам, які засвідчують, що Руденко-поет осягає ту Силу, яку Руденко-космолог у наукових працях та художній прозі іменує Силою Моносу:

*«Материнських слів поки що в грудях до-
сить,
Я ними помолюсь отут серед полів
Тій Силі, що земля в собі одвіку носить:
Коли земля жива, – як жити їй без
слів?...»* [3, с. 312].

Пантеїзм, що ґрунтується на засадах невмирущості, відкриває поетові осягнення місії, яка покладається на Україну:

*«Земля – це у пологах мати,
Нова дитина йде у світ.
По той бік голосінь і крові
Та бурі, що реве й гуде,
Її приходу в Світлі-Слові
Безсмертна Україна жде»* [3, с. 322].

Згодом Руденко-мемуарист писатиме, що «Україна перетворилася на мене самого. Співала в моїй душі, сміялася й ридала, і це давало мені сили жити та творити там, де буцімто й вижити неможливо» [6, с. 351].

Слово, Логос (він же Христос), за Руденком-онтологом, – це і є оте рятівне знання, на прихід якого очікує Україна:

*«Хай розвидниться всюди,
Хай відступить тривога.
Йди, Месіє, бо люди
Прагнуть Слова живого!»* [3, с. 355].

Ні подальше концтабірне ув'язнення, ні в'язничні заборони не стримали енергії новаторського мислення М. Руденка. Ризикуючи бути повторно ув'язненим, потай від тюремного нагляду він передавав на волю поезії, пронизані життєствердним смислом, духом безсмертя українства й людства.

Уміщене в додатку до «Спогадів» останнє слово, виголошене М. Руденком на суді 1 липня 1977 року, розкриває правозахисний вимір того дива, яке український дисидент вважав найбільшим. «Слово знайшло себе в Людині. Воно, Слово, зняряддя самого Всесвіту. Це – Логос, себто знання Всесвіту про самого себе. Всесвіт не просто існує, він повинен знати, як і для чого він живе. Живе він задля того, щоб думати. Осмислює

себе за допомогою Слова. Осмислює себе в Людині. Отже, людина, яка зі страху чи з іншої причини заморожує Слово в собі, властиво, не живе. Земну кулю можна порівняти з космічним мозком, люди в ній – нейрони. Активність життя цього мозку залежить від того, наскільки вільно люди спілкуються між собою, себто обмінюються Словом» [6, с. 690–691].

Відповідальним завданням сучасних фахівців і ширшого суспільного загалу стає осмислення й розкриття сутності знання, яке прагнув донести до сучасників і нащадків український інтелектуал. Адже глибинний смисл створеного Руденком-письменником, правозахисником, мислителем цілісного знання полягає в тому, що воно є рятівним. Для українства, європейства. Людства загалом.

(2) Непроминущість життя як світоглядний стрижень економії, філософії і космології М. Руденка

Економічний (економіко-філософський) вимір життя як найбільшого дива допомагає збагнути друга книга мемуарів. Вона починається спогадами про першу половину 60-х років, коли до письменника приходять здогади про те, що «якась розумна сила доволі передбачливо (ланка за ланкою) закладає в земне середовище ті енергетичні можливості, які здатні зробити нашу цивілізацію безсмертною». Водночас він шукає відповідь на питання: «де ж ховається найбільша небезпека, від якої життя на землі здатне загинути?» [6, с. 393].

Уже на початку світоглядних пошуків мислителя «постулат марксизму про детермінізм історичних процесів відіграв першорядну роль у розумінні Марксової фундаментальної помилки. Він сам дав ключ до потаємної скриньки, де лежав смертельний вирок його вченню». Згодом приходять осягнення того, що «природа не могла поставити бар'єр на шляху прогресу – його поставила людська несвобода» [6, с. 388–389].

Зміни у свідомості інтелектуала, що відбулися півстоліття тому, суттєво вплинули на його подальший життєвий шлях. Це був не лише жаданий вихід із тривалої духовної кризи, що затяглася на кілька років: відбулося явлення Руденка-мислителя. З того часу він постає як рідкісний суб'єкт творення української і світової культури, який вибудовує низку принципово нових філософських, космологічних та економічних парадигм.

У розділі «Життя з блискавкою в мозку» вміщено розповідь про те, як це сталося. Письменник тоді глибоко переймався осмисленням біблійного сюжету про Спасителя, який п'ятьма хлібинами нагодував п'ять тисяч голодних. «Як тільки в моєму мозку майнула думка про П'ять

Хлібин Христових, – згадував М. Руденко, – стався полум'яний удар у мою голову і з'явилося відчуття вогненного шолому» [6, с. 415–416].

«Я відчував на черепі вогонь, який не обпікав, а променево розмовляв зі мною, – доповнював письменник спогади про ті дні в останньому есе. – Він наповнював моє ество незбагненою силою. Часом відчуття сили було таке велике, що я розростався у своїх відчуттях до космічних масштабів. Три серпневі доби 1963 року перетворили мене на космічну книгу, котра мусить сама себе прочитати й перелитися на папір» [5, с. 400–401]. І хоча про ці події йдеться не лише у «Спогадах», а й у «Метафізичній поемі» та есе «На шляху до Світової Монади», важливим є контекст цих подій, адже саме вони явили Україні й людству Руденка-економіста.

Як із сумом згадував він, 1963 рік «можна вважати історичним: країна, яка колись півсвіту годувала пшеницею, почала годувати свій народ чужинецьким хлібом» [6, с. 413]. Загроза чергового голодомору знову постала в найжахливішій формі. На той час письменник «інтуїтивно відчував, що кожен державно-економічний організм володіє специфічними каналами, якими розтікається сонячна енергія, нагромаджена рільництвом та скотарством, – тобто енергія біологічна, енергія самого життя. Поволі склалася модель, котра загалом вірно відображала цю потаємну динаміку» [6, с. 405–406; 413].

Відкрилося бачення енергетичних джерел життя. То ж «головною справою свого життя М. Руденко вважав не художні твори, а «сонячну теорію додаткової вартості», тобто прорив крізь павутиння марксизму до істини, закладеної у християнській символіці» [8, с. 16]. Відтоді друга половина його життєвого шляху (що виявиться більш тернистою, ніж перша), всупереч неймовірним поневірянням, наповнюватиметься все глибшим осмисленням сутності життєтвірної енергії, відкриттям законів та побудовою моделей її руху в суспільстві, новаторським досягненням природи того дива, яким є життя.

А за чверть століття, коли у статусі емігранта він перебуватиме по той бік океану, йому відкриється «найвартісніше, чим володіє людство». Цим найбільшим багатством людства, цією безальтернативною для загальнолюдської життєдіяльності цінністю, на глибоке переконання мислителя, є гумусний шар – адже лише його та біосферу можна назвати живим тілом планети. «Якщо його знищити, – застерігає людство український інтелектуал, – то й усі живі організми також помруть». Він вказує на неприпустимість втрат сонячної енергії, «без якої неможливе продовження життя на Землі» [5, с. 309–310].

Микола Руденко мав той Божественний дар, який є атрибутом справжнього мислителя: він

умів осягати очевидне. У землі, зерні, соломі, худобі, гною вбачав не тільки безальтернативні блага, брак хоч би одного з яких унеможливить земне життя, а й окреслював перспективи отримання людством безміру кожного з них [5, с. 361, 365]. Органічну сукупність цих благ він вважав абсолютним капіталом, вказуючи водночас і на рукотворний, «відносний капітал, який можна оцінювати грошима, але не вартістю людського життя» [5, с. 371].

Мислитель демонстрував можливості перетворення на рятівне для людства знання монетарних теорій, розробники та користувачі яких бачать їх здебільшого як інтелектуалізовані засоби лихварства й зиску. Відтак науково доводив, що гроші – це «міра життя» [7, с. 207], а «еталоном вартості найдоцільніше зробити тонну або центнер пшениці». Він був переконаний, що «якби це справді сталося, сотні землян були б врятовані від голодної смерті» [5, с. 394].

Нові й дедалі глибші досягнення найбільшого з див відкриватимуться М. Руденкові аж до завершення його земного шляху. В есе «Глобалізація і Україна» він дає неперевершене за глибиною визначення сучасної світової економічної науки: формулює її як безальтернативну, таку, «від якої залежить життя на Землі» [5, с. 394].

Розуміння дієслова «залежить» у цій дефініції, своєю чергою, відкривається нам завдяки Руденковому тлумаченню критерію достатності знання. «Коли ми вказуємо на недостатність якоїсь теорії, то цим не вчиняємо замаху на її життя, – наголошував мислитель, – а лише з'ясовуємо ту межу, до якої цю теорію можна вважати справедливою» [5, с. 375]. Таке розуміння цього критерію дає змогу весь обсяг створених і використовуваних людством знань поділити на два великі масиви: знання, яке можна вважати достатнім, – сприятливе для продовження життя на Землі; недостатнє знання – не сприяє життю на Землі або навіть здатне знищити його.

Упровадження цього критерію конкретизує місію українських, європейських науковців, учених усього світу. Перед світовою інтелектуальною спільнотою постає невідкладне завдання: науку, від якої життя залежить, перетворити на науку, завдяки якій життя на Землі триватиме!

Сучасний літературознавець і правозахисник, філософ і громадський діяч Є. Сверстюк характеризує «Спогади» як сповідальний життєпис людини міцного духу, яка «впізнає РІДНЕ НЕ-БО» й, отримуючи просвітлене світобачення, починає розуміти: «Божий дар життя, Божий талан було вручено особисто мені!» [8, с. 12]. Наголошено, що це становлення М. Руденка як суб'єкта творення альтернативної тоталітаризму наукової та художньої літератури, філософської думки й національної культури відбувалося в пекельному

горнилі безперервного, непримиренного, гострого та безкомпромісного протистояння митця і влади.

Ця тема, іменована М. Руденком як протистояння Логосу й держави, є наскрізною у «Спогадах». Як свідчить сакральний варіант формули енергії прогресу Миколи Руденка, у гностичному розумінні першоосною цього є протистояння між Христом та Іродом.

Зацікавлений читач може звернутися до нарисів із фізичної економії та роману-трактату. Наведені в них усі варіанти формули дають змогу зрозуміти: керована Логосом держава дбає про його розвиток; держава, не керована Логосом, виявляється нерозумною, а «впадаючи в безумство», вона не лише нищить Логос і руйнує суспільство, а врешті-решт знищує й саму себе.

Спиряючись на закладені в підвалини цих формул закони природи, мислитель передбачав руйнацію і розпад імперій. Він був тим, хто з позицій фізичної економії прогнозував розпад СРСР, завчасно розгледівши в горбачовських починаннях шлях до хаосу. Це лише штрих, що ілюструє можливості Руденка-прогнозіста. Наважимося твердити, що його прогностичний потенціал належить XXI-му й подальшим століттям.

«Спогади» пронизує новітнє світоглядне бачення дива, яке є найбільшим із можливих. Прагнучи досягнути його, М. Руденко свого часу постав перед необхідністю осмислення субстанції як загальнонаукової категорії. «Що ж є субстанцією променя – адже ж він тільки процес коливання?.. Що ж там коливається – у промені? Хто коливає оте «щось»?» – порушував ці й подібні питання Руденко-письменник. «Субстанцію в її найвищому розумінні, – узагальнював Руденко-філософ, – належить бачити Суб'єктом» [6, с. 391–392].

Трактуючи Субстанцію як Духоматерію, він у філософському заповіті істотно поглиблює осмислення зв'язку кожного її складника з феноменом досліджуваного дива. За Руденком тільки всесвітнє духовне поле, яке земляни споконвіку називають Святим Духом, «є невичерпним джерелом всякого життя й людського мислення. Там же, де немає духовної іскорки, немає й самого життя» [5, с. 396]. Що ж до всесвітнього матеріального поля, то його утворює симбіоз Матерії Світла та Матерії Темряви.

«У цьому роздвоєнні Субстанції, – доводить Руденко-дуаліст, – і належить шукати діалектичну потужність Всесвіту – потужність мислення й матеріального діяння» [5, с. 397]. Матеріальне поле, підпорядковане духовному, що поєднує Матерію Світла з Матерією Темряви, – це розвиток М. Руденком ідей академіка В. Вернадського: йдеться про взаємодію живого з неживим, над якими верховенствує розумне.

Субстанційний підхід дає М. Руденкові інновативне бачення буття. Продовжуючи ідеї українського ученого-новатора XIX ст. С. Подолинського, наш сучасник інновативність матеріального відкриває через досягнення нової (додаткової) енергії, що надходить на Землю від Світової Монади (своєрідного «Сонця Всесвіту»), а отже, нової, отримуваної завдяки фотосинтезу, матерії. Інновативність інтелектуального компонента Субстанції він вбачає у творенні знання, яке, з одного боку, розкриває новизну й додатковість створюваної на Землі живої речовини (біосфери), а з іншого – дає землянам віру в опанування того дару творення нового, яким володіють лише вони, явлені світові за образом і подобою Божою.

У контексті світоглядного осмислення життя особливо новаторською є наукова праця «Гносис і сучасність». М. Руденко піддає нищівній критиці марксистське «визначення життя як існування білкових тіл» і доводить, що воно не є філософським. Адже «у філософії інша методологія, інший науковий апарат – вона мусить уникати дефініцій, заснованих на чуттєвому досвіді» [4, с. 45].

Мислитель пропонує власне визначення: «життя – це здатність космічної сфери створювати образи. Сфера – це екран Монади, яка фантазує для самої себе, як фантазує мороз, створюючи на шибці тропічні ліси. Але ж фантазія Світла – на відміну від фантазії морозу, який належить до сил Темряви, – незмірно багатша! Світло дає обсяг, дає органи відчуттів, дає мислення й рух. Його голографію ми й називаємо життям» [4, с. 113]. Наведені положення є «ключем» до новітнього, не упослідженого руйнівним догматизмом онтологічного досягнення життя, його сутності та джерел виникнення.

Свого часу Поль Рікер висловив припущення, що у XXI ст. профіль філософії визначатиме взаємодія трьох течій західної філософської думки. На Міжнародному конгресі у Брайтоні 1988 р. французький філософ назвав серед них нову метафізику (філософію життя, екзистенціалізм тощо), аналітичну філософію та марксизм [9, с. 302].

Постає питання: чому відомий філософ XX ст., праці якого високо цінував його давній друг Кароль Войтила (Папа римський Іоанн Павло II), серед названих течій виділив марксизм. Тим часом український сучасник П. Рікера М. Руденко в поширюваній через «самвидав» книзі «Економічні монологи», перший розділ назвав «Прощавай, Марксе», за що отримав, як сам сумно іронізував, «гонорар тривалістю в 12 років». Залишаючися чи не єдиним у світовій економіко-філософській думці, хто спромігся на дійсно наукову, безкомпромісну критику Маркса,

він згодом показав і недостатність доктрин А. Сміта.

Окреслюючи течії західної філософської думки, що визначатимуть подальший профіль філософії, П. Рікер, очевидно, не випадково на перше місце ставив нову метафізику. Роблячи це уточнення, французький філософ мав на увазі метафізику не в тому «лайливому» тлумаченні, якого вона набула в марксистсько-ленінській філософії, а в розумінні, глибинну сутність якого розкривають філософія життя та похідний від неї екзистенціалізм.

Осягнення метафізики М. Руденком є близьким до цієї інтерпретації. Український інтелектуал трактував її як аналог онтології. Бачення французького та українського філософів близькі тим, що П. Рікер розглядав нову метафізику в контексті її подальшої інтерпретації через філософію життя та екзистенціалізм, а М. Руденко в онтології вбачав квінтесенцію світоглядного осягнення найбільшого з відкритих ним див.

За аналогією до співвідношень між онтологією та гносеологією, наведених у праці «Гносис і сучасність», романі-трактаті «Формула Сонця», інших наукових і художніх творах та «Спогадах», доречно вибудовувати за М. Руденком модель відносин між новою метафізикою (враховуючи філософію життя, екзистенціалізм тощо) та аналітичною філософією.

Не тільки в наукових працях, а й у художніх творах мислитель наголошував на необхідності «пам'ятати, звідки ми дивимося на світ і на себе у світі. Можна дивитися з боку людини на Творця і навпаки – з боку Творця на людину. Переходячи на філософські категорії, можна сказати й так: гносеологічне має бути доповнене онтологічним і навпаки» [7, с. 173–174]. Отже, нова метафізика та аналітична філософія за П. Рікером мають співвідноситися між собою так, як співвідносяться онтологія та гносеологія за М. Руденком.

У цьому контексті доречним буде наголосити на необхідності об'єктивної оцінки внеску М. Руденка у філософію життя – ту царину філософії, що є визначальною для утвердження досліджуваного дива, яка, однак, ще з ХІХ ст. була зарахована до ірраціоналізму й украй занедбана. Український інтелектуал не був ні містиком, ані ізотериком, на що неодноразово вказував у своїх наукових працях і літературних творах. Не був М. Руденко й ірраціоналістом.

Зв'язок доробку мислителя з філософією життя – найбільш безпосередній: через дотичність до ідей В. Вернадського, який захоплювався філософією А. Бергсона. Ставленням до філософських засад життя, висловленим у праці «Кілька слів про ноосферу», що стала його останньою прижиттєвою публікацією, В. Вернадський декларував свою дистанційованість від філософських

шукань. Об'єктом своїх досліджень він цілеспрямовано обрав живу речовину, аби уникати «зіскозування» в галузі філософії, фольклору, релігії тощо [1, с. 218–219].

Внесок М. Руденка у філософію життя надзвичайно вагомий: світоглядна система, вибудована ним на природничих, а не ірраціоналістичних засадах, що втілена в його філософії, космології та економії, літературній і правозахисній діяльності, є переконливим аргументом як для утвердження українського внеску в цю царину філософії, так і для її «реабілітації» від упослідженості внаслідок зневажливого ставлення до цього безальтернативного об'єкта філософських студій.

Органічним складником доробку Руденка-мислителя є його унікальна космологічна спадщина. «Освоєння теми Космосу в українській літературі починається від Миколи Руденка, – стверджує в передмові до «Спогадів» Є. Сверстюк, – хоч би що там писали інші поети про атом і космос. Тільки він прийняв «космічний розум» так серйозно, що, зігнорувачи всі життєві обставини, кинув виклик офіційній догмі» [8, с. 15–16]. У додатку до першого видання «Спогадів» було вміщено стислу, але надзвичайно містку наукову працю «Альтернативна космологія». Вона завершується впевненістю мислителя в тому, «що лише та космологія, яка змальовує Всесвіт єдиним живим організмом, спроможна стати наукою третього тисячоліття» [2, с. 557].

Захищаючи ідею творення такої космології від «атак солдатів парадигми», М. Руденко в есе «На шляху до Світової Монади», яке увінчало його земний шлях, писав: «Було б нерозумно думати, що справжнім життям є тільки наше, земне, а на ближчих до центру Всесвіту галактиках взагалі життя немає. При цьому способі мислення ми змєртливи б 80–90 відсотків Метагалактики» [5, с. 403]. Із місії Живого, яке становить 9/10 Всесвіту і творить його, мислитель виводив місію людства, України, окремої людини, насамперед кожного представника українства, бо саме нам (завдяки М. Руденкові) сьогодні випало осягати, захищати й утверджувати торжество непроминутого дива!

Що ж до самого мислителя, то за свідченням його побратима Є. Сверстюка, своєю місією «він вважав учительство». Це учительство специфічне: йдеться про «навернення на дорогу пізнання людиною свого призначення і життя у злагоді із Законом Творця» [8, с. 8]. Відзначимо ту особливість Руденкового учительства, яку в контексті мемуарів вважаємо визначальною. Вони свідчать про те, що він навчав нас і нащадків дбати про збереження і продовження життя на Землі. Осмилюючи найсуттєвіше в учительстві, М. Руденко в наукових працях наголошував на необхідності

«вписати земні можливості (здатність землі родити, множити багатства) у можливості небесні – здатність Сонця продукувати живу речовину. Коли ми цього навчимося, наша цивілізація стане воістину безсмертною» [5, с. 188].

Микола Руденко не полишав цих думок навіть в ув'язненні. Перебуваючи у в'язничній лікарні, де мав тимчасову можливість занотувати свої ідеї, він писав: «Хліб приходить із Космосу – треба тільки навчитися його брати. Приходить у будь-якій кількості, бо можливості злаків невичерпні» [5, с. 295]. «У землеробстві ми вступаємо в співробітництво із Сонцем, – читаємо в іншій його розвідці. – Але Сонце також лише дитина Всесвіту. Отож ми вступаємо в співпрацю з самим Всесвітом, інакше кажучи, з Богом» [5, с. 370]. Наведене положення віддзеркалює органічне поєднання мислителем філософії, космології та економії, із симбіозу яких він витворював знання задля вічного життя.

Отже, М. Руденко не тільки усвідомлював сутність і призначення світоглядної системи, створеної ним за аналогією до філософів-класиків – від Платона й Аристотеля, суперечку між якими вважав не надто глибокою, до Канта, якого критикував у філософському заповіті [5, с. 370; 397]. Він дбав про наше долучення до високих думок і відповідальних дій, що відкривалися йому завдяки досягненню дива, яке вважав найбільшим. «Земна людина повинна мати цільний світогляд, а він, світогляд, складається не лише з

соціального, а й з космічного, – підкреслював М. Руденко в останньому есе. – Якщо ж ці фактори існують нарізно, то це ще не світогляд» [5, с. 401].

Наше земне призначення він вбачав у виконанні кожним покладеної на нього найвищої людської місії. Очевидно, саме для цього написано останню фразу його космологічного есе. «Хоч як далеко ми перебуваємо від Світової Монади, а рух нашої Галактики забезпечує саме Вона. І якщо їй в чомусь допомагають високі галактичні сутності, то це так само, – наголошував мислитель, – як ми, люди, допомагаємо Сонцю підтримувати життя на Землі» [5, с. 403]. Йдеться про адресовані нам настанови гуманіста вселюдського виміру. Осягати життя в усіх формах і проявах, берегти, плекати й щоденно відкривати його як найбільше диво, допомагаючи в цьому самому Сонцю – що може бути відповідальнішим для нас – українців і європейців, урешті, всіх землян, покликаних бути послідовними захисниками інтересів власних нащадків.

Побачивши у хибному визначенні природи додаткової вартості «міну уповільненої дії», М. Руденко потрапив до праведної когорти наших сучасників-українців, тих, хто дав нащадкам рятівне філософське, космологічне та економічне знання. Бо мав що сказати і Україні, і світові. Сьогодні ми повинні говорити про нього з цілим світом. Заради продовження земного буття, ідею невмирущості якого він невтомно утверджував.

Список використаних джерел

1. Вернадський В. І. Кілька слів про ноосферу / В. І. Вернадський // Філософія : хрестоматія (від витоків до сьогодення): навчальний посібник / М-во освіти і науки України, Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; за ред. Л. В. Губерського. — К. : Знання, 2009. — С. 217—225.
2. Руденко М. Альтернативна космологія / Руденко М. Найбільше диво – життя : Спогади. — Київ—Едмонтон—Торонто : Канадський інститут українських студій, видавництво «ТАКСОН», 1998. — 559 с.
3. Руденко М. Д. Вибране : Вірші та поеми (1936-2002) / М. Д. Руденко / Упорядкування, передмова і післямова Талалая Л. М. — К. : Дніпро, 2004. — 800 с.
4. Руденко М. Гносис і сучасність (Архітектура Всесвіту) / М. Руденко. — Тернопіль : Джура, 2001. — 248 с.
5. Руденко М. Д. Енергія прогресу. Нариси з фізичної економії / М. Д. Руденко — Тернопіль : Джура, 2004. — 412 с.
6. Руденко М. Д. Найбільше диво — життя. Спогади / М. Д. Руденко. — К. : ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2013. — 696 с.
7. Руденко М. Формула Сонця. Роман-трактат / М. Руденко. — Тернопіль : Джура, 2005. — 224 с.

References

1. Vernads'kyi, V. I. (2009). A few words about noosphere. *Philosophy : reader (from beginnings to present days): study guide* (Gubers'kyi, L. V, Ed). Kyiv : Znannya, 217—225 [in Ukrainian].
2. Rudenko, M. (1998). *Alternative cosmology. The biggest miracle is life: Memoirs*. Kyiv—Edmonton—Toronto : Canadian Institute of Ukrainian Studies, «TAKSON» Publishers [in Ukrainian].
3. Rudenko, M. D. (2004). *Selected works : Rhymes and poems (1936-2002)*. Kyiv : Dnipro [in Ukrainian].
4. Rudenko, M. (2001). *Gnosis and modernity (Architecture of the Universe)*. Ternopil' : Dzhura [in Ukrainian].
5. Rudenko, M. D. (2004). *Energy of progress. Essays on physical economy*. Ternopil' : Dzhura [in Ukrainian].
6. Rudenko, M. D. (2013). *The biggest miracle is life: Memoirs*. Kyiv : LLC «Publishing House «Klio» [in Ukrainian].
7. Rudenko, M. (2005). *Formula of the Sun. Novel-treatise*. Ternopil' : Dzhura [in Ukrainian].
8. Sverstiuk, Ye. (2013) Enchanted by life. In Rudenko, M. *The biggest miracle is life : Memoirs*. Kyiv : LLC «Publishing House «Klio», 7—18 [in Ukrainian].

8. Сверстюк Є. Зачарований життям // Руденко М. Найбільше диво – життя. Спогади. — К.: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2013. — С. 7—18.
9. Степин В. С. Цивілізація і культура / В. С. Степин. — СПб.: СПбГУП, 2011. — 408 с.
10. Шевчук В. Заповіти, на які чекає світ / В. Шевчук // Літературна Україна. — 2007. — 24 вересня. — С. 1, 3.
11. Шевчук В. Українська наукова школа фізичної економії / В. Шевчук // Економічна енциклопедія. — Т. 3: П—Я / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — Тернопіль: Видавничий центр «Академія», 2002. — 952 с.
12. Шевчук В. Фізична економія Миколи Руденка (Роздуми над книгою «Енергія прогресу: Нариси фізичної економії». — К.: Молодь, 1998) // Урядовий кур'єр. — 1999. — № 23. — 6 лютого.
13. Шевчук В., Шевчук Г. Руденко Микола Данилович / В. Шевчук, Г. Шевчук // Філософія: Словник-довідник: навчальний посібник / За ред. І. Ф. Надольного, І. І. Пилипенка, В. Г. Чернеця. — К.: НАКККіМ, 2011. — 480 с.
9. Stepin, V. S. (2011). *Civilization and culture*. St.-Petersburg: SPbGUP [in Russian].
10. Shevchuk, V. (2007). Testaments the world is waiting for. *Literaturna Ukraine*. 24 вересня, 1, 3 [in Ukrainian].
11. Shevchuk, V. (2002). Ukrainian scientific school of physical economy. *Encyclopedia of Economics*. V. 3. Ternopil': Publishing Centre «Akademia» [in Ukrainian].
12. Shevchuk, V. (1999). Physical economy of Mykola Rudenko (Reflections on the book «Energy of progress: Essays on physical economy». Kyiv: Molod', 1998). *Uryadovyi kurier*, 23, 6 February [in Ukrainian].
13. Shevchuk, V. and Shevchuk, H. (2011). Rudenko Mykola Danylovych. *Philosophy: Reference dictionary: study guide*. (Nadol'nyi, I. F. and Pylypenko, I. I. and Chernets', V. H., Ed). Kyiv: NACAM [in Ukrainian].

Відомості про авторів:**Шевчук Володимир Олександрович**

sva@dasoa.edu.ua

Національна академія статистики, обліку та аудиту,
вул. Підгірна, 1, м. Київ, 04107, Україна;**Шевчук Ганна Володимирівна**Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв,

вул. Лаврська, 9, корп. 15, м. Київ, 01015, Україна

doi: 10.7905/vers.v1i3.802

Надійшла до редакції: 10.03.2014 р.

Прийнята до друку: 09.04.2014 р.